

Analyzovali jsme tvorbu Josefa Čapka a zejména některé z jeho teoretických prací o umění. Viděl i jsme, že v jeho případě jde tvorba – výtvarná i literární – ruku v ruce s jeho teoretickými názory. Záběr Čapkovy činnosti byl nesmírně širší, proto i prameny jeho úvah o umění, které jsme využívali, byly rozmanité: fejetony, umělecká díla, filozofické eseje, úryvky z dopisů. Přesto můžeme v Čapkově uvažování o umění najít několik výrazných a neustále se opakujících motivů.

Pro Josefa Čapka je umění výrazem duše, projevem nitra, osobi tou výpovědí člověka. Čapek proto odmítá v umění stříktně rozlišovat na ‚vysoké‘ a ‚nízké‘, na ‚centrum‘ a ‚periferii‘. Odmítá také uznávat jedinou uměleckou doktrínu jako závaznou pro veškerou tvorbu. Snaží se přivést naši pozornost k méně nápadným uměleckým projevům: zajímá se o ‚nejskromnější umění‘, bující na okrajích naší civilizace, a o umění přírodních národů.

Za uměleckým dílem stojí člověk a člověku je umělecké dílo i určeno. Čapek uznává autonomii uměleckého tvoření, proto především v mládí propaguje moderní umělecké styly. Ale odmítá nazírat umění pouze v uměleckém horizontu. Pokud umění řeší pouze otázky vlastní kompozice a výstavby, stylovost i, ztrácí obsah. Čapek se obává dehumanizace a zmechanizování umění.

Čapek bývá označován za ‚básníka‘, ‚krystalizátora tmy‘, ‚romantika‘ či ‚velké dítě‘. Ve svých pracích o umění mluví o dojetí, které nad některými díly pocítujeme. Maluje postavy žebráků a nevěstek, jejichž přítomnost na nás naléhá, píše o nevkusné misce v podobě rukou, která nás prosí. Čapek se tedy nezdráhá do účinku umění zahrnout i emotivní působnost a naléhavost. Ve malířství Čapek usiluje o určitý paradox: aby věci a lidé na obrazech byli současně zjevením i realitou. Takovouto paradoxní situaci, kdy si uvědomujeme realitu – ‚věčnost‘ věcí a zároveň se nám věci jeví jako ‚zjevení‘, popisuje v Nejskromnějším umění.